

BIODAUDZVEIDĪBA, ZEMES IZMANTOŠANA UN MEŽSAIMNIECĪBA

ES starptautiskā mērogā ir bijusi svarīga loma tādu problēmu risināšanā kā biodaudzveidības izzušana, atmežošana un klimata pārmaiņas. ANO 1992. gada konference par vidi un attīstību bija ievērojams pasākums, kas paātrināja Biodaudzveidības konvencijas pieņemšanu. Parīzes 2015. gada nolīgumā par klimata pārmaiņām ir uzsvērts, cik būtiski ir nodrošināt visu ekosistēmu integritāti un biodaudzveidības aizsardzību. Eiropas zaļā kursa satvarā Komisija ierosināja jaunu biodaudzveidības stratēģiju nolūkā panākt, ka 2030. gadā Eiropas biodaudzveidība sāk atveseļoties. Stratēģija ietver arī tiesību aktu par dabas atjaunošanu ar mērķi visā Eiropā atgriezt dzīvē dabu.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību 3., 11. un 191.–193. pants.

VISPĀRĪGA INFORMĀCIJA

Riodežaneiro 1992. gadā notika ANO konference par vidi un attīstību, kuras noslēgumā tika pieņemta Vispārējā konvencija par klimata pārmaiņām (*UNFCCC*) un Konvencija par bioloģisko daudzveidību (KBD), kā arī Riodežaneiro deklarācija, Mežu principu deklarācija un programma "*Agenda 21*". KBD papildina divi nozīmīgi protokoli: Kartahenas protokols par bioloģisko drošumu, kas tika pieņemts 2000. gadā un stājās spēkā 2003. gadā, tiecas aizsargāt biodaudzveidību no potenciālajiem riskiem, ko saistībā ar mūsdienu biotehnoloģiju rada dzīvie modificētie organismi; Nagojas protokols par piekļuvi ģenētiskajiem resursiem un to ieguvumu taisnīgu un godīgu sadali, kas tika pieņemts 2010. gadā un stājās spēkā 2014. gadā, tiecas radīt lielāku juridisko noteiktību un pārredzamību ģenētisko resursu nodrošinātājiem un lietotājiem. Taču KBD ziņojumā "Trešais pārskats par biodaudzveidību pasaulē" norādīts, ka 2010. gadam nospraustais biodaudzveidības mērķrādītājs nav sasniegts. 2010. gadā Nagojā (Aiči prefektūrā, Japānā) KBD Puses pieņēma arī pārskatītu stratēģisku plānu, kurā iekļauti Aiči mērķi biodaudzveidības jomā, proti: 20 vērienīgi mērķrādītāji ar pieciem stratēģiskiem uzdevumiem, lai līdz 2020. gadam nodrošinātu biodaudzveidības aizsardzību, uz šie mērķrādītāji ir daļa no stratēģiska biodaudzveidības plāna 2011.–2020. gadam.

ES ir parakstījusi arī šādas konvencijas: Ramsāras konvencija par mitrāju saglabāšanu (1971. gada februāris); Konvencija par starptautisko tirdzniecību ar apdraudētajām savvaļas dzīvnieku un augu sugām (*CITES*) (1973. gada marts); Bonnas konvencija

par migrējošo savvaļas dzīvnieku sugu aizsardzību (1979. gada jūnijs); Bernes konvencija par Eiropas dzīvās dabas un dabisko dzīvotņu aizsardzību (1982. gads); Riodežaneiro konvencija par bioloģisko daudzveidību (1992. gada jūnijs); un šādas reģionālās konvencijas: Helsinku konvencija par Baltijas jūras reģiona jūras vides aizsardzību (1974. gads); Barselonas konvencija par Vidusjūras aizsardzību pret piesārņojumu (1976. gads); un Konvencija par Alpu aizsardzību (1991. gads). ES ir saistoša arī Orhūsas konvencija (1998. gads), kas paredz sabiedrības piekļuvi vides informācijai, sabiedrības līdzdalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs.

Saskaņā ar *UNFCCC* tiek veikti starptautiski pasākumi siltumnīcefekta gāzu (SEG) emisiju samazināšanai. *UNFCCC* Puses 2015. gada decembrī pieņēma Parīzes nolīgumu, kas ir juridiski saistošs klimata nolīgums, attiecas uz visām valstīm un tā mērķis ir ierobežot globālo sasilšanu līdz līmenim, kas ir krietni zem 2 °C, un turpināt centienus nepārsniegt 1,5 °C līmeni. (2.5.2.) *UNFCCC* satvarā *REDD+* iniciatīvā ir paredzēti instrumenti cīņai pret atmežošanu un mežu degradāciju tropos. Parīzes nolīgums liek uzsvāru uz to, cik būtiski ir garantēt visu ekosistēmu – tostarp okeānu – integritāti un biodaudzveidības aizsardzību. Turklāt nolīgumā ir minēts, ka nolūkā sasniegt klimata pārmaiņu mazināšanas ilgtermiņa mērķus milzīga loma ir zemes izmantošanas sektoram.

MĒRĶI UN SASNIEGUMI

A. Līdzšinējie biodaudzveidības rīcības plāni

Komisija 2006. gada maijā pieņēma paziņojumu “[Kā apturēt bioloģiskās daudzveidības samazināšanos līdz 2010. gadam un turpmāk – ilgtspējīgi ekosistēmu pakalpojumi cilvēka labklājībai](#)” un attiecīgu rīcības plānu. Tā kā ES nespēja īstenot 2010. gada mērķi, proti, apturēt biodaudzveidības izzušanu, Komisija 2011. gada jūnijā pieņēma jaunu stratēģiju, lai varētu “līdz 2020. gadam apturēt bioloģiskās daudzveidības izzušanu un ekosistēmu pakalpojumu degradāciju Eiropas Savienībā un atjaunot tos [..], vienlaikus palielinot ES ieguldījumu, lai novērstu bioloģiskās daudzveidības izzušanu visā pasaulē”. Padome 2011. gada decembrī apstiprināja [ES bioloģiskās daudzveidības stratēģiju 2020. gadam](#), kurā bija izvirzīti šādi seši uzdevumi: pilnībā īstenot ES vides tiesību aktus, lai aizsargātu bioloģisko daudzveidību; labāk aizsargāt ekosistēmas un vairāk izmantot zaļo infrastruktūru; uzlabot lauksaimniecības un mežsaimniecības ilgtspēju; labāk apsaimniekot zivju krājumus; stingrāk kontrolēt invazīvas svešzemju sugas; un palielināt ES ieguldījumu, lai novērstu biodaudzveidības izzušanu visā pasaulē.

B. Dabisko dzīvotņu un savvaļas dzīvnieku un augu aizsardzība

Ar Dzīvotņu direktīvu (Padomes Direktīva 92/43/EEK par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību; grozīta ar [Direktīvu 97/62/EEK](#)) ir izveidots Eiropas ekoloģiskais tīkls *Natura 2000*. Tas ietver Kopienā nozīmīgas teritorijas un īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, kuras nosaka dalībvalstis, un īpašas aizsargājamās teritorijas, kas noteiktas saskaņā ar Direktīvu 79/409/EEK par savvaļas putnu aizsardzību. Tīkls, kura kopējā platība pārsniedz 850 000 km², ir pasaulē lielākais vienotais aizsargājamo teritoriju tīkls. Dzīvotņu direktīvas galvenais mērķis ir veicināt

biodaudzveidības saglabāšanu, vienlaikus ņemot vērā ekonomiskās, sociālās, kultūras un reģionālās prasības. Grozītā [Putnu direktīva](#) (2009/147/EK) attiecas uz (savvaļas) putnu aizsardzību, pārvaldību un kontroli un cita starpā ietver arī ilgtspējīgu medību noteikumus.

C. Invazīvas svešzemju sugas (IAS)

Viens no sešiem uzdevumiem, kas noteikti ES biodaudzveidības stratēģijā 2020. gadam, ir stingrāk kontrolēt invazīvas svešzemju sugas. Invazīvas svešzemju sugas katru gadu ES nodara miljardos euro mērāmu postu ne vien ekosistēmām, bet arī kultūraugiem un lauksaimniecības dzīvniekiem, kā rezultātā tiek grauta vietējā ekoloģija un ietekmēta cilvēka veselība. Viens no galvenajiem aspektiem [Regulā \(ES\) Nr. 1143/2014](#) par invazīvu svešzemju sugu introdukcijas un izplatīšanās profilaksi un pārvaldību ir Savienības problemātisko IAS saraksts. Regulā ir paredzēti profilakses, agrīnās brīdināšanas un ātrās reaģēšanas pasākumi, kas aizsargātu vietējo biodaudzveidību, kā arī līdz minimumam samazinātu un novērstu šādu sugu ietekmi uz cilvēka veselību un ekonomiku. Dalībvalstīm būs jāizveido īpašas pārraudzības sistēmas un jāizstrādā konkrēti rīcības plāni.

D. Piekļuve un ieguvumu sadale

Pēc tam, kad bija pieņemts Nagojas protokols par piekļuvi un ieguvumu sadali, Komisija 2012. gada oktobrī iesniedza priekšlikumu, ar ko ierosināja noteikt saistošas prasības attiecībā uz ģenētisko resursu pieejamību to izcelsmes valstī un nodrošināt ieguvumu taisnīgu un līdzvērtīgu sadali. Parlamenta un Padomes vienošanās rezultātā tika pieņemta [Regula \(ES\) Nr. 511/2014](#). Regulā ir noteikts, ka ģenētiskos resursus un tradicionālās ar šādiem resursiem saistītās zināšanas var nodot un izmantot vienīgi saskaņā ar kārtību, par ko vienojušies lietotāji (uzņēmumi, privātie kolekcionāri un organizācijas) un izcelsmes valsts iestādes.

E. Savvaļas dzīvnieku un augu ekspluatācija un tirdzniecība

CITES konvencija reglamentē savvaļas dzīvnieku un augu sugu īpatņu starptautisko tirdzniecību, t. i., dzīvū un nedzīvū dzīvnieku un augu un to daļu vai no tiem iegūtu produktu (re)eksportu un importu, pamatojoties uz atļauju un sertifikātu sistēmu. Pamatregula ([\(EK\) Nr. 338/97](#)) par savvaļas dzīvnieku un augu sugu aizsardzību, reglamentējot to tirdzniecību, attiecina *CITES* konvencijas mērķus un noteikumus uz ES tiesību aktiem. Ikreiz, kad tiek veiktas izmaiņas to sugu sarakstā, kas uzskaitītas Padomes Regulas (EK) Nr. 338/97 pielikumos, piemēram, lai īstenotu *CITES* Pušu konferences lēmumus par iekļaušanu sarakstā, tas tiek darīts ar Komisijas īstenošanas regulu, piemēram, ar [Īstenošanas Regulu \(ES\) Nr. 2019/1587](#), ar kuru noteiktu savvaļas augu un dzīvnieku sugu īpatņu introdukcija ES ir aizliegta.

F. Biodaudzveidības saikne ar dzīvnieku labturību

Komisija ierosināja [rīcības plānu dzīvnieku aizsardzībai un labturībai 2006.–2010. gadā](#), attiecībā uz dzīvnieku izmantošanu pētījumos atbalstot “3R” (*Replacement, Reduction, Refinement* – aizstāt, samazināt, pilnveidot) principa īstenošanu. Uz šo principu pamatojas [Direktīva 2010/63/ES](#) par zinātniskiem mērķiem izmantojamo dzīvnieku aizsardzību (ar ko atceļ Direktīvu 86/609/EEK), kas stājās

spēkā 2013. gada 1. janvārī. Turklāt [Regulas \(EK\) Nr. 1007/2009](#) mērķis ir nodrošināt, ka ES tirgū vairs nav izstrādājumu, kas iegūti no roņiem.

G. Jūras biodaudzveidība

Uz jūras biodaudzveidību attiecas biodaudzveidības rīcības plāni dabas resursu un zivsaimniecības jomā. ES biodaudzveidības stratēģijas pārskatā uzsvērts, cik būtiski ir nodrošināt jūru un piekrastes teritoriju labu ekoloģisko stāvokli, lai šajās teritorijās saglabātu biodaudzveidību. Turklāt 2008. gada jūlijā stājās spēkā [Jūras stratēģijas pamatdirektīva \(MSFD\)](#) (2008/56/EK) par jūras vides aizsardzību un saglabāšanu. Ar to iecerēts līdz 2020. gadam panākt labu ES jūras ūdeņu stāvokli un aizsargāt resursu bāzi, no kuras ir atkarīga ar jūru saistītā saimnieciskā un sociālā darbība. MSFD tika grozīta ar [Direktīvu \(ES\) 2017/845](#), un aizstāja tās III pielikumu attiecībā uz to elementu indikatīvajiem sarakstiem, kas jāņem vērā, sagatavojot jūras stratēģijas.

H. Meži

Meži aizņem gandrīz 30 % no tīkla *Natura 2000* teritoriju platības. Mežu platība ES aizņem gandrīz 182 miljonus hektāru, kas ir 43 % no ES sauszemes teritorijas, tāpēc vairāki ES pasākumi ir mērķēti uz mežu aizsardzību. ES [Kokmateriālu regula](#) ((ES) Nr. 995/2010) nosaka pienākumus tirgus dalībniekiem, kas laiž ES tirgū kokmateriālus un koka izstrādājumus. Tā ierobežo nelikumīgi iegūtu kokmateriālu un koka izstrādājumu tirdzniecību, nosakot galvenos pienākumus, un pirmo reizi aizliedz laist ES tirgū nelikumīgi iegūtus kokmateriālus un koka izstrādājumus. Komisija 2013. gada septembrī pieņēma paziņojumu "[Jauna ES meža stratēģija mežiem un uz koksnes resursiem balstītai rūpniecībai](#)". [Vidusposma ziņojumā](#) par ES meža stratēģijas īstenošanu secināts, ka ir panākts iespaidīgs progress ceļā uz 2020. gadam noteikto mērķu sasniegšanu.

I. Zemes izmantošana, zemes izmantošanas maiņa un mežsaimniecība (ZIZIMM)

ZIZIMM nozare aptver augsnes, koku, augu, biomasas un kokmateriāla izmantošanu, un tai ir raksturīgas ne tikai SEG emisijas, bet arī spēja absorbēt CO₂ no atmosfēras. Līdz 2020. gadam dalībvalstis saskaņā ar Kioto protokolu bija apņēmušās nodrošināt, ka zemes izmantošanā radītās SEG emisijas tiek kompensētas ar līdzvērtīgu CO₂ absorbciju, ko var panākt ar nozares papildu pasākumiem. (2.5.2.) Pašlaik ES mērķis ir šo principu (tā dēvēto debeta nepieļaušanas noteikumu) iekļaut ES tiesību aktos laikposmam no 2021. līdz 2030. gadam, kā arī pirmo reizi ZIZIMM iekļaut ES emisiju samazināšanas centienos. Saskaņā ar [Regulu \(ES\) Nr. 2018/841](#), kas stājās spēkā 2018. gada 9. jūlijā un attiecas uz ZIZIMM radušos siltumnīcefekta gāzu emisiju un piesaistes iekļaušanu klimata un enerģētikas politikas satvarā laikposmam līdz 2030. gadam, ZIZIMM radītās SEG emisijas būtu jākompensē vismaz ar līdzvērtīgiem CO₂ emisiju samazinājumiem atmosfērā laikposmā no 2021.–2030. gadam. [ZIZIMM regulu grozīja](#) 2023. gada aprīlī, lai saskaņā ar Eiropas zaļo kursu noteiktu jaunu 2030. gada mērķrādītāju. Proti, mērķis ir paplašināt ES oglekļa piesaistītājus par 15 %, kas atbilst 310 miljoniem tonnu CO₂ ekvivalenta. [Komisijas vadlīnijas](#), kas izdotas 2023. gada maijā, palīdzēja dalībvalstīm zemes izmantošanas, mežsaimniecības un lauksaimniecības darbības saskaņot ar atjauninātajiem nacionālajiem enerģētikas un klimata plāniem, lai nodrošinātu atbilstību pārskatītajām regulām.

J. Finanšu instrumenti

Kopš 1992. gada ES ir atsevišķs videi veltīts finansēšanas instruments, proti, programma *LIFE*. Starp pirmo četru jau pabeigto posmu apakšprogrammām ir iekļautas dabas aizsardzības un biodaudzveidības apakšprogrammas. Programmas *LIFE* piektais posms (ko ieviesa ar Regulu (ES) Nr. 1293/2013 un kas aptver programmu *LIFE* 2014.–2020. gadam) ir sadalīts divās apakšprogrammās un attiecas uz klimata pārmaiņām un vidi. No vides apakšprogrammas dabas un biodaudzveidības aizsardzībai ir pieejami 1,55 miljardi EUR. Biodaudzveidības stiprināšanai papildu finansējums ir piešķirts arī no lauksaimniecības un zivsaimniecības rīcībpolitiku līdzekļiem, kā arī no Kohēzijas fonda, struktūrfondiem un daudzgadu pētniecības programmām. Programmas *LIFE* jaunākais posms (2021.–2027. gads) ir strukturēts tādā pašā veidā kā iepriekšējais, proti, tiek izmantotas tās pašas divas darbības jomas un četras apakšprogrammas. Dabas un biodaudzveidības apakšprogrammai paredzētais budžets ir 2,15 miljardi EUR.

K. Biodaudzveidības un meža stratēģijas 2030. gadam

Komisija 2019. gada 11. decembrī nāca klajā ar [Eiropas zaļo kursu](#) – vērienīgu pasākumu kopumu, kas izstrādāti, lai ES 2050. gadā kļūtu oglekļneitrāla. Eiropas zaļais kurss piedāvā [rīcības plānu](#) ES pārtapšanai par ilgtspējīgu un konkurētspējīgu ekonomiku. Starp ierosinātajām darbībām ir jaunā [ES Biodaudzveidības stratēģija 2030. gadam](#) (publicēta 2020. gada 20. maijā) ar pasākumiem, kas pievēršas galvenajiem biodaudzveidības izzušanas faktoriem, kā arī jaunā [ES meža stratēģija 2030. gadam](#) (publicēta 2021. gada 14. jūlijā) ar pasākumiem neatmežojošu vērtības ķēžu atbalstam. Biodaudzveidības stratēģija 2030. gadam pievēršas pieciem galvenajiem faktoriem, kuri veicina biodaudzveidības izzušanu (zemes un jūras izmantošanas maiņa, dabas resursu noplicināšana, klimata pārmaiņas, piesārņojums un invazīvas svešzemju sugas), stratēģijā ir izklāstīta spēcīgāka pārvaldības sistēma vēl nenovērsto trūkumu pārvarēšanai, turklāt stratēģija nodrošina, ka pilnībā tiek īstenoti ES tiesību akti, un apvieno visus līdzšinējos centienus. Meža stratēģijas 2030. gadam mērķis ir pielāgot Eiropas mežus jaunajai situācijai, ekstremālajiem laikapstākļiem un lielajai nenoteiktībai, ko izraisījušas klimata pārmaiņas. Tāds ir priekšnosacījums, lai meži turpinātu pildīt sociālekonomiskās funkcijas un uzturētu dinamiskus lauku apvidus ar plaukstošu sabiedrību.

ES Biodaudzveidības stratēģijas 2030. gadam ietvaros Komisija [2022. gada 22. jūnijā pieņēma priekšlikumu tiesību aktam par dabas atjaunošanu](#), kura mērķis ir “atjaunot degradētās ekosistēmas un atjaunot dabu visā Eiropā, sākot no lauksaimniecības zemes un jūrām līdz mežiem un pilsētvidei”. Tiesību akts prasīs dalībvalstīm izstrādāt nacionālos atjaunošanas plānus mērķrādītāju sasniegšanai, taču vienlaikus dalībvalstīm tiek dotas elastības iespējas, kas ļauj ņemt vērā katras valsts apstākļus.

Komisija 2023. gada 24. janvārī publicēja [paziņojumu “ES Apputeksnētāju iniciatīvas pārskatīšana. Jaunais kurss attiecībā uz apputeksnētājiem”](#), kura mērķis ir [pārskatīt 2018. gada ES apputeksnētāju iniciatīvu](#), kas ir daļa no ES Biodaudzveidības stratēģijas 2030. gadam. 2018. gada iniciatīva bija pirmais ES satvars savvaļas apputeksnētāju izzušanas novēršanai. Pārskatītajā ES apputeksnētāju iniciatīvā ir noteikti mērķi 2030. gadam un darbības saskaņā ar trim prioritātēm: apputeksnētāju

aizsardzības uzlabošana un izzušanas cēloņu novēršana; zināšanu apguve, kā arī sabiedrības mobilizēšana un stratēģiskās plānošanas un sadarbības veicināšana.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Kā viens no likumdevējiem Parlaments jau sen atbalsta ES biodaudzveidības aizsardzību un klimata pārmaiņu rīcībpolitikas. Parlaments 2010. gada septembrī pieņēma [rezolūciju par to, kā tiek īstenoti ES tiesību akti par bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu](#), ņemot vērā mērķi laikposmam pēc 2010. gada. Parlaments pauda lielas bažas, ka rīcība, kas ļautu apturēt biodaudzveidības izzušanu, starptautiskajā politikā netiek uzskatīta par steidzamu prioritāti, un pieprasīja gan iekšējo, gan ārējo attiecību kontekstā uzlabot biodaudzveidības pārvaldību.

Parlaments 2016. gada novembrī pieņēma [rezolūciju, reaģējot uz ES rīcības plānu savvaļas dzīvnieku un augu nelikumīgas tirdzniecības apkarošanai](#), ar mērķi apkarot šo destruktīvo organizētās noziedzības veidu, kas apdraud biodaudzveidību, jo nelikumīgas tirdzniecības dēļ daudzas sugas nonāk uz izzušanas robežas. Rīcības plānā noteiktas trīs prioritātes: profilakse, izpildes nodrošināšana un sadarbība. Tika uzsvērtā izcelsmes valstu, tranzītvalstu un galamērķa valstu vispārējas sadarbības nozīme. Parlaments [2016. gada oktobrī](#) un [2017. gada oktobrī](#) pieņēma rezolūcijas, iebilstot pret Komisijas atļauju izmantot ģenētiski modificētus organismus (ĢMO) (kukurūzu, sojas pupas u. c.) un pieprasot strādāt intensīvāk, lai atbilstīgi biodaudzveidības, dabas un augsnes aizsardzības mērķim palīdzētu dalībvalstīm aizliegt ĢMO audzēšanu.

Parlaments 2015. gada 14. oktobra rezolūcijā par [virzību uz jauna starptautiska nolīguma klimata jomā noslēgšanu Parīzē](#) atgādināja, ka klimata pārmaiņu ietekmē straujāk izzūd biodaudzveidība, un aicināja noslēgt nolīgumu, kurā būtu paredzēti visu nozaru visaptveroši centieni, kā arī norādīja, ka zemes izmantošanai ir ievērojams rentabilitātes potenciāls mazināt klimata pārmaiņas un palielināt noturību.

Parlamenta [2020. gada 16. janvāra rezolūcijā par Konvencijas par bioloģisko daudzveidību Pušu konferences 15. sesiju \(COP15\)](#) uzsvēra, ka ir jārīkojas vēl vērienīgāk un iekļaujošāk un jāuzlabo globālā biodaudzveidības satvara darbība laikposmā pēc 2020. gada.

Parlaments [2020. gada 8. oktobra rezolūcijā](#) par jaunu ES Meža stratēģiju uzsvēra, ka ES meža stratēģija laikposmam pēc 2020. gada un Eiropas zaļais kurss ir sevišķi būtiski instrumenti, ar ko sasniegt Parīzes nolīguma mērķus un īstenot ANO ilgtspējīgas attīstības programmu 2030. gadam.

Visbeidzot, Parlaments 2020. gada 22. oktobra rezolūcijā ar ieteikumiem Komisijai par [ES tiesisko regulējumu ES izraisītas globālas atmežošanas apturēšanai un vēršanai pretējā virzienā](#) uzsvēra, ka ir jāpārskata tirdzniecības un investīciju politika, lai globālo atmežošanas problēmu risinātu efektīvāk, un šajā ziņā pasaules mērogā jārada vienlīdzīgi konkurences apstākļi un jāņem vērā saikne starp tirdzniecības nolīgumiem un globālo biodaudzveidību, kā arī meža ekosistēmām.

Plašāka informācija par šo tematu atrodama [Vides, sabiedrības veselības un pārtikas nekaitīguma komitejas \(ENVI\) tīmekļa vietnē](#).

Georgios Amanatidis / Maria-Mirela Curmei
10/2023

